

Наталія Мацейко,

асистент кафедри соціальної роботи та інклюзивної освіти
Бердянського державного педагогічного університету

УДК 364.4: [364.63

ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОГО КОМПОНЕНТА В СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Анотація. У статті автором розкрито сутність поняття «професійна підготовка». Визначено актуальність та шляхи впровадження гендерного компонента у систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, результатом чого є сформованість гендерної компетентності, що виявляється у здатності фахівців розпізнавати прояви гендерної нерівності та дискримінації на індивідуальному чи інституційному рівнях, впливати на формування свідомості населення у напрямку толерантності, взаємоповаги, соціальної справедливості, протистояння гендерним установкам і стереотипам.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна готовність, гендерний компонент в освіті, гендерна компетентність, гендерна рівність, протидія гендерній дискримінації, егалітарні установки.

Abstract. In the article the author reveals the essence of the concept of "training". The relevance and ways of gender mainstreaming in the system of professional training of future social workers are identified, resulting in the formation of gender competence, which is manifested in the ability of professionals to recognize manifestations of gender inequality and discrimination at individual or institutional levels, to influence public awareness towards tolerance social justice, opposition to gender attitudes and stereotypes.

Key words: professional training, professional readiness, gender component in education, gender competence, gender equality, counteraction to gender discrimination, egalitarian attitudes.

Реалізація принципу рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності є однією з важливих умов сталого соціально-економічного розвитку, позитивних змін у суспільстві та його благополуччя, реалізації прав людини та самореалізації особистості, запорукою ефективного розв'язання існуючих проблем, а також європейської інтеграції України та виконання міжнародних зобов'язань згідно з основними міжнародними договорами у сфері захисту прав людини.

Оскільки вагома роль у реалізації політики гендерної рівності, запобігання та протидії виявам гендерної дискримінації, негативним гендерно-рольовим установкам і стереотипам належить соціальним працівникам, актуалізується питання професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери й забезпеченості держави кваліфікованими кадрами.

Професійна підготовка визначається як певна система організаційних і педагогічних заходів, що забезпечують формування в особистості професійної спрямованості знань, навичок, умінь та готовності до професійної діяльності (А. Лейбович). Поняття готовності розглядається як особливий психічний стан, наявність у суб'єкта образу структури визначеної дії та постійної спрямованості свідомості на його виконання. Зміст і структура готовності особистості до праці визначається вимогами до діяльності (її видів), до психічних процесів, стану, досвіду і властивостей особистості (С. Сисоєва).

На даний час в Україні, як і в інших країнах світу, головна мета підготовки працівників соціальної сфери полягає у тому, аби сформувати фахівця, готового змінювати, усувати й коригувати негативні соціальні прояви у суспільстві. Це можливо лише умови, якщо заклади освіти вибудовують освітній процес на нових позиціях, враховуючи загальні тенденції розвитку державної соціальної політики та суспільства в цілому, зокрема орієнтацію на подолання проявів гендерної нерівності, дискримінації, будь-яких форм насильства у публічній та приватній сферах, дотримання принципів соціальної справедливості та відповідальності, здійснення професійної діяльності на основі гендерно-чутливого підходу у контексті взаємодії з різними соціальними групами.

Впровадження *гендерного компонента* в національну систему соціального захисту населення, що забезпечить реалізацію вищевказаних завдань, необхідно розпочинати з освітніх програм закладів вищої освіти, що забезпечують професійну підготовку та підвищення кваліфікації фахівців відповідного спрямування. Цей процес передбачає формування у соціальних працівників егалітарних установок та свідомості, вільної від гендерно-рольових стереотипів, якостей, рис і властивостей, що визначають необхідне ставлення до представників різної статі.

Проблему впровадження гендерного підходу в теорію і практику соціальної роботи висвітлено у працях О. Луценко, Н. Маркової, П. Романова, У. Петряшкіна, А. Тугарова, Л. Харченко, Є. Холостової, Л. Яценко. Питання професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, зокрема її гендерного компонента, розглянуто у працях С. Бутковської, Т. Голованової, С. Гришак, В. Ельшиної, І. Іванової, О. Остапчук, І. Мунтяна, П. Терзі.

Результатом впровадження гендерного компонента в систему професійної підготовки соціальних працівників є формування у майбутніх фахівців *гендерної компетентності (Gender competence)*, що являє собою інтегровану сукупність цінностей, ставлень, знань, умінь, навичок щодо сфери гендерних знань як складової сфери прав людини, набутої у процесі навчання, та дає змогу ефективно впроваджувати принцип рівних прав та можливостей різних статей в усі сфери життєдіяльності суспільства [3].

Гендерна компетентність як професійно важливе новоутворення, має у своєму складі три основних компоненти: 1) предметно-змістовний; 2)

операціонально-діяльнісний; 3) особистісно-професійний (І. Мунтян). *Предметно-змістовний компонент* включає в себе знання основ гендерної теорії, сучасних тенденцій та проблем гендерного розвитку суспільства, особливостей гендерної соціалізації, законодавчих актів, які регулюють питання гендерної рівності. *Операціонально-діяльнісний компонент* визначається як оволодіння фахівцем певним інструментарієм для виконання ним функцій професійної діяльності, пов'язаних з упровадженням гендерної рівності (навички діагностики рівня сформованості гендерної культури, здійснення гендерного аналізу, організації заходів на гендерну тематику). *Особистісно-професійний компонент* передбачає усвідомлення фахівцем власної позиції у сфері гендерного питання, самопізнання своєї особистості з урахуванням гендерної ідентичності, здатність будувати життєві стратегії та моделі, що націлені на активізацію власних ресурсів для самореалізації в особистому та суспільному житті, професійній діяльності [1].

Впровадження гендерного компоненту в систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників потребує впровадження гендерно-орієнтованих навчальних дисциплін в освітній процес закладів вищої освіти й ретельної розробки їх змісту, підбору ефективних форм та методів викладання, забезпечення практичної підготовки майбутніх фахівців у контексті взаємодії з різними гендерними групами.

Прикладами таких гендерно-орієнтованих курсів у фаховій підготовці майбутніх соціальних працівників (бакалаврський та магістерський рівні вищої освіти) є: «Формування гендерної культури», «Гендерні аспекти соціальної роботи» (Бердянський державний педагогічний університет); «Гендерно чутлива соціальна робота» (Сумський державний педагогічний університет ім. А.С. Макаренка); «Гендерні дослідження» (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського»); «Соціальна робота з жінками» (Уманський державний педагогічний університет ім. П.Тичини).

Аналіз переважної більшості навчальних планів підготовки майбутніх соціальних працівників свідчить про те, що лише окремі теми з гендерної проблематики, у тому числі питання роботи з випадками насильства, зокрема домашнього, включено у зміст курсів професійно-орієнтованого циклу: «Соціальна робота з сім'єю, дітьми та молоддю», «Соціальна робота в державних та громадських організаціях» (Мелітопольський державний педагогічний університет ім. Б.Хмельницького); «Соціальна робота з різними категоріями та групами клієнтів» (Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського»); «Соціальна робота з сім'ями» (Київський університет ім. Б. Грінченка); «Соціальна робота з сім'ями за рубежом», «Соціальний супровід сім'ї» (Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка).

Окремі спеціалізовані курси з вивчення проблеми насильства пропонуються здобувачам вищої освіти у вигляді вибіркових дисциплін (наприклад, «Запобігання домашньому насильству», «Протидія торгівлі людьми» (ДЗВО Національний університет «Києво-Могилянська академія»)).

Окремо слід зазначити, що Міністерством освіти і науки України щорічно проводиться Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт із галузі знань «Гендерні дослідження», до участі в яких мають змогу долучитися й представники спеціальності 231 Соціальна робота, що дає можливість поглибити знання здобувачів вищої освіти у напрямку актуальної гендерної проблематики [4].

Важливим аспектом запровадження гендерного компонента в освітній процес закладів вищої освіти України, що зокрема позитивно впливає й на процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, є створення Всеукраїнської мережі осередків гендерної освіти (ОГО). Нині в Україні діє 40 осередків гендерної освіти закладів вищої освіти.

Подібні осередки створено з метою надання науково-практичної допомоги науково-педагогічним працівникам та здобувачам закладів вищої освіти щодо впровадження ідей гендерної рівності в освітній процес шляхом посилення гендерного компонента у змісті соціально-гуманітарних дисциплін; проведення виховних заходів з гендерної проблематики; організації науково-дослідної роботи з питань, що стосуються забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у суспільстві, ліквідації усіх форм дискримінації тощо [2].

Важливим напрямком діяльності осередків гендерної освіти є виховна робота, спрямована на закріплення студентською молоддю отриманих знань, формування необхідних комунікативних навичок, розвиток толерантності та асертивних поведінкових стратегій. Провідними формами роботи у цьому випадку є семінари, практикуми, самостійна робота, тьюторіали, проектне навчання, участь у тренінгах, майстернях гендерної рівності, гендерних форумах, волонтерській діяльності, що суттєво підвищує рівень гендерної компетентності як здобувачів, так і викладачів, спрямовує їх взаємодію у практичну площину, демонструючи реальну гендерну рівність і спростовуючи існуючі стереотипи.

Проте, на жаль, на сьогоднішній день у вітчизняній системі вищої освіти загалом, та підготовки майбутніх соціальних працівників зокрема, існує низка проблем, пов'язаних із відсутністю чіткої та дієвої державної програми розвитку гендерного компонента в освіті, освітніх програм з гендерної проблематики, методичного забезпечення, недостатньою кількістю кваліфікованих фахівців-практиків тощо. Крім того, процес фахової підготовки соціальних працівників в Україні передбачає широкий спектр реалізації професійних функцій у майбутньому, що призводить до поверхневого засвоєння теоретичних знань і розвитку практичних умінь, оскільки у процесі викладання профільних

дисциплін бракує часу для більш детального заглиблення у конкретний вузькоспеціалізований напрямок професійної діяльності.

Отже, посилення гендерного компонента в освіті позитивним чином впливатиме на процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників, сприятиме розвитку здатності фахівців розпізнавати прояви гендерної нерівності та дискримінації на індивідуальному чи інституційному рівнях, впливати на формування свідомості населення у напрямку толерантності, взаємоповаги, соціальної справедливості, протистояння гендерним установкам і стереотипам, що є запорукою демократичного реформування соціальної політики держави та успішного утвердження ідеї гендерної рівності у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О. І., Нежинська О. О. Психологічні умови формування гендерної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів: монографія. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2014. 180 с.

2. Всеукраїнська мережа Осередків Гендерної Освіти: веб-сайт. URL :<https://gendercenter.sumdu.edu.ua/index.php/news/436-fakhivchyniu-hendernoho-resursnoho-tsentru-sumdu-pryznacheno-radnytseiu-holovy-sumskoi-oda-z-hendernykh-pytan> (дата звернення: 01.10.2021).

3. Гендерна абетка для ОГС: веб-сайт. URL :<http://cd-platform.org/library/posibniki-ta-metodiki/1714-genderna-abetka-dlya-ogs> (дата звернення: 20.09.2021).

4. Про виконання Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: 9-та періодична доповідь України. Міністерство соціальної політики України. Київ, 2021. URL : <https://www.msp.gov.ua/news/19890.html> (дата звернення: 24.09.2021).